

Vít Hloušek

Český stranický systém – skutečná evropeizace?

Working Paper č. 31

Tento článek byl zpracován v rámci projektu Politických aktéři v procesu evropeizace a internacionalizace politického prostoru ČR Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (kód 1J 002/04-DP1). Jedná se o příspěvek z konference *Střední Evropa v evropské dynamice* (CEFRES; Praha 17.-18. 3. 2008).

Abstract: The author is dealing with the issue of Czech party system's Europeanization. The format as well as the logic of functioning aspects are examined. Comparison of Europeanization effect between 2002 and 2006 parliamentary elections shows that Czech party system as such remained virtually untouched by direct Europeanization effects.

Keywords: Czech Party System; Europeanization

V následujícím příspěvku se pokusím provést předběžnou a nutně stručnou bilanci výsledků evropeizace v oblasti českého stranického systému. Nebudu se tedy věnovat jeho jednotlivým součástem, jednotlivým politickým stranám. Podstatné dimenze výzkumu evropeizace stran a politického stranictví tak budou opomenuty (organizační dimenze), nebo zohledněny pouze v nezbytné možné míře.

Český stranický systém je podle mého soudu vhodným objektem takto pojatého výzkumu ze dvou důvodů. Zaprvé, Česká republika vstoupila do Evropské unie v roce 2004 a lze tedy očekávat, že by se mohly evropeizační dopady popojít s procesy demokratické tranzice (obecně srov. např. Pridham 2005; Brusis 2005; Kubicek 2003). Zadruhé, český stranický systém patří v kontextu zemí střední a jihovýchodní Evropy jednoznačně k těm nejvíce konsolidovaným (srov. např. Hloušek, Kopeček 2004) a je tudíž poměrně vhodný ke sledování minimálně střednědobých trendů jeho vývoje. V následujícím příspěvku se pokusím zhodnotit, zda je jedním z těchto trendů i jeho evropeizace.

Evropeizace stranických systémů: základní konceptualizace

Robert Ladrech (2002: 396-400) navrhnul pět potenciálních analytických oblastí, kde by se mohl projevit vliv evropeizace politických stran. Tyto oblasti lze aplikovat s určitými modifikacemi (srov. Hloušek 2004: 103-104) i na státy střední a jihovýchodní Evropy:

- 1) změny v programatice,
- 2) organizační změny,
- 3) změny vzorce stranické soutěže (to se týká stranického systému),
- 4) změny ve vztazích mezi stranami a vládou a
- 5) změny ve vztazích nad rovinou národního stranického systému.

Pokud bychom sledovali vliv evropské integrace na formát a mechaniku stranického systému, zjistíme, že evropeizace měla na podobu těchto charakteristik národních stranických systémů

evropských států pouze minimální vliv. Evropská integrace ani její partikulární témata nevedly ve stranických systémech členských států k významným dopadům na proměnu relevantních politických stran a prostoru stranické soutěže (Mair 2000: 27-29). Z hlediska formátu se jedná o to, že západoevropské stranické systémy sice jsou od konce 70. let více fragmentované, než tomu bylo v minulosti. Jinými slovy řečeno, vznikla celá řada nových politických stran, které předtím evropské stranické systémy neznaly. Časově spadá toto období zhruba do doby, kdy začaly (od roku 1979) probíhat volby do Evropského parlamentu přímo. Nejde však o přímý důsledek evropeizace, ale spíše o časovou koincidenci. Pouze minimální procento z nově vzniklých stran v západoevropských stranických systémech se primárně vymezovalo podle svého postoje vůči evropské integraci. Strany, které se primárně deklarovaly jako „eurofilní“ či euroskeptické, sice tu a tam vznikaly a získaly i politickou relevanci, přesto nelze ani v jednom případě říci, že by díky jejich existenci došlo na národní rovině stranického systému ke změně jeho formátu. Koneckonců většina takto orientovaných formací soutěží v první řadě o křesla v Evropském parlamentu a nevstupuje do národní politické soutěže (Mair 2000: 30–31).

Ani z hlediska mechaniky (ve smyslu převládajících vzorců interakcí uvnitř stranického systému dané země) nemá evropeizace silný přímý vliv. Ukazuje se, že proevropské a protievropské postoje nepostačují v rovině politických témat a voličských apelů k tomu, aby se konstitovala nová silná konfliktní linie, která by zásadním způsobem restrukturalizovala význam dosavadních konfliktních linií určujících hlavní podobu interakcí v západoevropských politických systémech (Mair 2000: 31–37; srov. Hloušek 2007; Mair 2006: 7). Vliv evropeizace na politické strany byl tedy spíše nepřímý.

Český stranický systém před rokem 2004 a po něm: žádná evropeizace formátu

Na první pohled potvrzuje český stranický systém Mairův předpoklad, že evropeizace nebude mít v podstatě žádný dopad na formát stranického systému. Český stranický systém dosáhl základné stability již v průběhu druhé poloviny 90. let minulého století a navzdory drobným změnám v kompozici relevantních aktérů vykazuje jako celek tendenci k Sartoriho modelu umírněného pluralismu (srov. Chytilík, Šedo 2007: 26-27). Po parlamentních volbách v roce 1996 bylo v českém stranickém systému šest relevantních stran, po volbách v letech 1998, 2002 a 2006 pak poklesnul tento počet na pět.

Došlo ke změnám ve složení této šestky či pětky relevantních stran. Pravicové extrémní Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa upadla po volbách 1998 pod hranici parlamentního zastoupení. Občanská demokratická aliance byla v roce 1998 „nahrazena“ v roli pravicové alternativy vůči ODS Unii svobody, ale profily obou stran byly natolik podobné (liberálně-konzervativní pravicové strany), že k systémovému posunu nedošlo. Ve volbách 2006 nicméně došlo k marginalizaci Unie svobody, do Poslanecké sněmovny se však nově dostali Zelení (srov. např. Šaradín 2007: 14-15). Tato strana není sice kompatibilní svým politickým profilem s ODA a US, ale formát dvou hlavních pólů (ODS a ČSSD), dvou menších pólů ve středu mezi hlavními póly (SZ, KDU-ČSL) a jednoho vedlejšího pólu nacházejícího se na levém extrémě českého stranického systému (KSČM) nijak narušen nebyl.

Hodnocení změn ve formátu českého stranického systému z hlediska evropeizace je zjevné. K žádné z výše uvedených změn nedošlo v důsledku evropeizace a dokonce platí, že evropeizační vlivy nelze spatřovat ani jako pomocný faktor kterékoliv z těchto proměn složení spektra českých relevantních stran. Pozici relevantní strany nezískala žádná *single-issue* strana, která by byla eurooptimisticky či euroskepticky zaměřena. Krátké zastavení vyžaduje pouze posouzení role Evropských demokratů (SNK-ED). Tato strana, jejíž program je výrazně (byť nikoliv ve smyslu *single-issue-party*) profilován ve směru podpory prohlubování evropské integrace, si vedla dobře ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004. Spojila se za tímto účelem do koalice se Sdružením nezávislých kandidátů a tato předvolební koalice získala cca 11 procent hlasů. Euroentuziastická pozice Evropských demokratů je však pouze parciálním vysvětlením tohoto úspěchu. Zaprvé, volby do Evropského parlamentu potvrdily i v případě Česka pozici voleb druhého řádu. Volební účast byla pouhých 28,23 %, což značně deformovalo výsledky z hlediska obrazu, který volby do EP podávaly o tehdejší rozložení voličské podpory pro české politické strany. Volební úspěch ED a SNK lze daleko lépe vysvětlit popularitou, jíž se obecně těšili nezávislí kandidáti.

Jak již bylo také naznačeno, Evropští demokraté se přes značný důraz na problematiku evropské integrace nedají označit za stranu profilovanou pouze na jednom tématu. Strana byla původně založena jako subjekt, který měl suplovat nedostatek liberálních stranicko-politických alternativ vůči ODS a tak vytvořila komplexní programový profil v tomto duchu. Nelze také zapomínat na skutečnost, že v relativně personalizované české politice získala v roce 2004 koalice body díky popularitě volební jedničky, charismatické Jany Hybáškové.

Další vývoj navíc debaty o možné relevanci Evropských demokratů znejistěl (či vyloučil). V lednu 2006 došlo ke sloučení SNK a ED do strany SNK Evropští demokraté, ale tato formace byla schopna v parlamentních volbách 2006 přesvědčit pouze 2,08 % voličů.

Lze tedy shrnout, že žádný přímý evropeizační efekt z hlediska formátu českého stranického systému vypořádat nelze. Jak je tomu ale s mechanikou, s logikou fungování systému?

Český stranický systém a logika jeho fungování: prostor pro evropeizaci?

Hlavní otázkou v této souvislosti je, zda od doby vstupu Česka do Evropské unie se strany pokoušejí profilovat se na otázkách spojených s evropskou integrací více, než tomu bylo v minulosti. Najít odpověď na tuto otázku nám pomůže zhodnocení potenciálních proměn konfliktních linií v českém stranickém systému, jakož i srovnání volebních kampaní v letech 2002 a 2006.¹

V Sartoriho intencích lze popsat základní rys mechaniky českého stranického systému jako oscilování mezi typy umírněného a polarizovaného pluralismu. Maxmilián Strmiska (2007) analyzoval důvody pro takovou typologickou nevyhraněnost a vysledoval kombinaci dvou faktorů.

(1) Český stranický systém je semipolarizovaný kvůli konfiguraci jeho hlavních a vedlejších pólů, z nichž KSČM představuje relativně silný periferně umístěný a do určité míry antisystémový pól. Tato polarizace je umocněna relativní úrovní ideologické polarizace českého elektorátu.

(2) Ukazuje se, že v českém stranickém systému evidentně přetrvává nedostatek alternativních koaličních formulí, což omezuje prostor pro vytváření stabilních a ideologicky skutečně koherentních vlád. To se ukázalo po volbách v roce 1996 (vytvoření ideologicky koherentní avšak menšinové vlády), v roce 1998 (etablování polouřednického kabinetu) a stejně tak po volbách 2002, kdy vznikla minimální vítězná koalice postrádající větší míru ideologické koherence. Důležité je, že tato semipolarizovaná konfigurace je stabilně přítomna již od konce 90. let (srov. Strmiska 2000) a po volbách 2006 dále pokračuje (srov. Strmiska 2007: 113). Ani období finalizace předvstupních jednání, ani vstup samotný na tomto charakteristickém rysu českého stranického systému nic nezměnily, takže o evropeizační změně v tomto ohledu nemůže být řeč.

¹ Volby do EP jakožto volby druhého řádu nepovažujeme v této souvislosti za rozhodující.

Podobný obrázek ukazuje vývoj struktury hlavních konfliktních linií českého stranického systému. Již v letech 1992-1996 byla potvrzena dominance konfliktní linie profilované na socioekonomickém základě. Relativní význam ostatních konfliktních linií pro strukturování české stranické politiky naproti tomu postupně upadal. Volební kampaně 1996 a 1998 upevnění dominance socioekonomické konfliktní linie potvrdily. Stejně tak této skutečnosti odpovídala struktura nejvýznamnějších témat volební kampaně ODS a ČSSD v roce 2002 a obecně konfliktních polí ve vztazích těchto dvou stran v opozici a u vlády před a po volbách 2002. I když se v tomto období zvýšila důležitost některých jiných témat (a otázky týkající se role evropských integračních procesů v domácí české politice k nim nepochybně patřily), základní struktura konfliktních linií zůstala nezměněna (srov. Hloušek, Kopeček 2005).²

Parlamentní volby 2006 pak trend dominance socioekonomických témat a stranické soutěže soustředěné zejména na soupeření podél socioekonomicky definované osy pravice-levice potvrdily.

Volební kampaně 2002 a 2006 a proměny významu evropských témat

Zpětně vzato byly parlamentní volby 2002 první, které byly v Česku ovlivněny jasnou perspektivou členství země v Evropské unii. Hlavní otázkou tedy nebylo, zda vstoupit či nevstoupit, protože s určitou výjimkou KSČM byly všechny relevantní české politické strany pro vstup. Rozdíl byl spíše v rétorice jednotlivých stran, když se jejich představitelé vyjadřovali ke konkrétním vyjednaným podmínkám vstupu. Zatímco sociální demokraté, občanští demokraté a Čtyřkoalice vstup podporovali, KSČM deklaroval, že se vstupem Česka do EU nesouhlasí³ (srov. Kopeček, Šedo 2003: 2-4).

Obecně byla kampaň 2002 charakteristická značnou mírou „amerikanizace“ včetně prvků „electiontainmentu“, poklesu zájmu občanů o politiku jako takovou a téměř nulovou perspektivou úspěchu pro malé neparlamentní strany (srov. Petřík 2003: 11-12).

² Zároveň lze říci, že stranická rivalita týkající se rozdílných postojů k evropské integraci a EU měla určitou kapacitu spojovat nebo rozdělovat české relevantní strany. Proklamovaný proevropský postoj ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU posloužil jako důležité zdůvodnění, proč právě tyto subjekty vytvořily vládní koalici. Otázky evropské integrace však nehrají roli skutečné konfliktní linie. Čeští voliči se nerozhodují primárně podle sympatií či antipatií preferovaných stran k EU a pokusy profilovat se primárně na manifestačním evropanství se ukázaly jako slabé nástroje k mobilizaci voličské podpory (viz zkušenost, kterou učinila zejména US-DEU).

³ Antievropský postoj KSČM nicméně ve volební kampani samotné příliš netematizovala.

Témata se vztahem k Evropské unii byla v kampani 2002 pro strany poměrně důležitá. Hlavní politická konfrontace se odehrávala ve vztahu k otázce, zda má být vstup Česka do EU stvrzen referendem. Sociální demokraté chtěli využít příležitosti a přijmout obecný zákon o referendu, ODS podporovala pouze jednorázové referendum o vstupu do EU. Dokonce KSČM deklarovala, že nebude blokovat vstup země do Unie, pokud se pro něj vysloví většina voličů v referendu. Některé strany se také pokoušely dát starým tématům z 90. let, jako byly Benešovy dekrety, otázka sudetských Němců, česko-rakouské vztahy ovlivněné hluboce sporem o jadernou elektrárnu Temelín atd.) novu evropskou „příchuť“. Takovému pokusu podnikaly přitom spíše euroskepticky zaměřené strany či osobnosti, které používaly hrozbu, že vstup do EU tyto otázky znovu otevře v český neprospěch (srov. Petřík 2003: 13-14).

Jediný pokus jak postavit volební kampaň primárně na silné proevropské pozici byl podniknut stranami Čtyřkoalice, respektive pozdější Koalice KDU-ČSL a US-DEU. Tato snaha byla patrná zejména u Unie svobody. Tato strana podnikla v podstatě svou vlastní kampaň vysvětlující pozitivní dopady vstupu ČR do EU. Koalice jako celek zdůrazňovala silnou podporu vstupu a také deklaroval, že podporuje federalistickou koncepci dalšího vývoje Evropské unie. V kampani byla EU prezentována takřka jako všelék na všechny domácí problémy. Koalice také napadla další strany (a především ODS, s níž soupeřila o voliče), že postrádá moderní evropskou politickou kulturu atd. Přijetí evropských standardů bylo prezentováno jako automaticky výhodný postup pro řešení českých politických a ekonomických problémů. V kombinaci s interními problémy Koalice však tato kampaň příliš úspěšná nebyla.⁴

Lze konstatovat, že na úrovni volební kampaně dosáhla v roce 2002 míra evropeizace české stranické politiky svého vrcholu. Ani tak se však evropská problematika nestala dominantním tématem kampaně, nehrála ani rozhodující roli z hlediska důvodů, proč voliči preferovali „své“ strany. Antievropská rétorika nebyla využita mimoparlamentními stranami, hlavní stranický boj se i ohledně evropských témat vedl mezi ODS na jedné straně a ČSSD a Koalicí na straně druhé. Sociální demokraté se snažili prezentovat ODS jako euroskeptickou stranu, která může ohrozit český vstup do Evropské unie (srov. Šedo 2003: 126-133). Koalice se bez většího úspěchu pokusila přetáhnout eurooptimistické voliče občanským demokratům. Nicméně obecný trend české politické elity ve směru podpory vstupu byl znám již předem a tak voliči opět reagovali daleko vnímavěji na domácí témata typu sociální a ekonomické reformy, postoj vůči tzv. opoziční smlouvě atd. (srov. Plecítá-Vlachová, Stegmaier 2003: 775).

⁴ Lidovci strategii dávat proevropské postoje do čela kampaně také záhy opustili ve prospěch tradičnějších témat.

Ve volební kampani před volbami do Poslanecké sněmovny 2006 poklesla role témat souvisejících s EU vysloveně dramaticky. Obecně se nejvýznamnějším rysem volební kampaně stal další nárůst významu politického marketingu a profesionalizace volební kampaně (srov. Matušková 2006). Obsahově byla charakteristickým rysem koncentrace na témata domácí politiky. Zahraničněpolitické debaty (mezi něž v tomto směru počítám debaty o tématech souvisejících s EU) hrály pouze druhořadou roli nejen ve srovnání s rokem 2002, ale i s rokem 1998 (Bradová et al. 2007: 200). Evropská témata nepatřila v žádném ohledu ke žhavým tématům volební kampaně žádné z českých relevantních stran navzdory faktu, že všechny volební programy obsahovaly téměř „povinné“ pasáže věnované stranickým postojům vůči EU (srov. Havlík 2006: 29-34).⁵ Relativně malý prostor věnovaný evropské tématice ve stranických programech korespondoval s takřka nulovou rolí těchto témat v samotné kampani jako takové. Jedinou výjimku z pravidla představuje volební program Zelených, který obsahuje řadu odkazů na EU i v jiných politikách, než jen zahraniční politika. Zelení ale v mnoha ohledech evropská témata použili poměrně instrumentálně, aby ukázalo, že jsou stranou, jaké bývají běžně v západní Evropě zastoupeny mezi relevantními stranami, a že tedy vhodně splňují kritéria na stranu, která by se mohla pokusit o modernizaci české politiky (srov. Havlík 2006: 34-36).

Již bylo řečeno, že evropské otázky nebyly z hlediska předvolebních debat závažnými tématy. V tomto smyslu můžeme pozorovat dokonce určitou de-evropeizaci české volební soutěže. Socioekonomická konfliktní linie přetrvává jako nejvýznamnější bod stranické profilace i voličské orientace a tomu odpovídala i dominance sociálních a ekonomických témat v kampani. Sociální demokraté opustili strategii negativní kampaně založené na obviňování ODS z euroskepticismu, ale zacílili svou kampaň na soupeření s názory ODS na sociální a ekonomickou politiku. ODS opustila svou původní „eurorealistickou“ rétoriku, částečně snad i proto, že po odchodu Václava Klause z čela strany ztratila tato profilace vedoucí politickou figuru.

Role KDU-ČSL a KSČM v kampani byla v jistém slova smyslu sekundární, neboť jádrem kampaně byl vysoce polarizovaný a částečně personalizovaný spor mezi dvěma hlavními póly – občanskými a sociálními demokraty. Navíc platí, že jak intenzita komunistického euroskepticismu, tak křesťanskodemokratického eurooptimismu v období let 2002-2006 poklesla, částečně i proto, že po vstupu do EU v květnu 2004 mobilizační potenciál těchto témat jednoznačně poklesl.

⁵ Většina českých stran umístila pasáže o EU v rámci obecné kapitoly věnované zahraniční (nebo zahraniční a bezpečnostní) politice.

Závěr

Srovnáme-li na závěr volby 2002 a 2006, docházíme k závěru, že český stranický systém zůstal přímými evropeizačními vlivy v podstatě nedotčen. Neobjevily se žádné nové strany, které by byly produktem evropeizace (formát stranického systému). Poklesl význam evropských témat ve stranickém soupeření a proto ani není možno očekávat, že by evropeizace zasáhla výrazněji logiku fungování českého systému politických stran. Český příklad tak potvrzuje spíše Mairův pesimismus, než Ladrechovo potenciální očekávání.

Použitá literatura:

- Bradová, Eva, Marek Migalski, Andrász Rácz and Pavel Šaradín. 2007. "EU and Visegrad: The Foreign Policy Consequences of the Elections." In: *Visegrad votes: Parliamentary elections 2005-2006*. Eds. Pavel Šaradín and Eva Bradová. Olomouc: Palacký University, 188-209.
- Brusis, Martin. 2005. "European Union enlargement and the Europeanisation of Eastern Europe: research puzzles and policy issues." In: *Patterns of Europeanisation in Central and Eastern Europe*. Eds. Zdenka Mansfeldová, Vera Sparschuh, Agnieszka Wenninger. Hamburg: Krämer, 21-38.
- Havlík, Vlastimil. 2006. "Evropská dimenze české politiky. Srovnání voleb do Poslanecké sněmovny v letech 2002 a 2006." In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Eds. Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík a Anna Matušková. Brno: CDK and ISPO, 26-.
- Hloušek, Vít. 2007. „Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace.“ *Sociologický časopis* 43(2), 361-378.
- Hloušek, Vít. 2004. „Proces europeanizace a politické strany v kandidátských zemích.“ *Sociální studia* 2004(1), 93-108.
- Hloušek, Vít a Lubomír Kopeček. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: IIPS.
- Hloušek, Vít and Lubomír Kopeček. 2005. *Cleavages in Contemporary Czech and Slovak Politics: between Persistence and Change*. Paper presented at 3rd ECPR General Conference, Budapest, 8-10 September 2005 (<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/budapest/papers/30/10/Hloušek.pdf>).
- Chytilík, Roman and Jakub Šedo. 2007. "Party system stability and territorial patterns of electoral competition in the Czech Republic." In: *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries*. Eds. Vít Hloušek and Roman Chytilík. Brno: CDK and ISPO, 23-35.
- Kopeček, Lubomír and Jakub Šedo. 2003. "Czech and Slovak Political Parties and their Vision of European Integration." *Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review*, V(1), 1-10, www.cepsr.com.
- Kubicek, Paul J. 2003. "International norms, the European Union, and democratization: tentative theory and evidence." In: *The European Union and Democratization*. Ed. Paul J. Kubicek. London: Routledge, 1-29.
- Ladrech, Robert. 2002. "Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis." *Party Politics*, 8(4), 389-403.
- Mair, Peter. 2000. "The Limited Impact of Europe on National Party Systems." *West European Politics*, 23(4), 27-51.
- Mair, Peter. 2006. *Parties and Party Systems* (http://www.eui.eu/SPS/People/Faculty/CurrentProfessors/PDFFiles/MairPDFfiles/PM_PoliticalPartiesChapter12.pdf).
- Matušková, Anna. 2006. "Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky." In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Eds. Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík a Anna Matušková. Brno: CDK and ISPO, 62-88.
- Petřík, Jaroslav. 2003. "Postoj politických stran k EU ve volební kampani 2002 – Česká republika." In: *Evropská otázka ve volebních kampaních*. Ed. Jakub Šedo. Brno: IIPS, 11-37.

- Plecítá-Vlachová, Klára and Mary Stegmaier. 2003. "The Chamber of Deputies election, Czech Republic 2002." *Electoral Studies* 22(4), 772-778.
- Pridham, Geoffrey. 2005. *Designing Democracy. EU Enlargement and regime change in post-communist Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Šaradín, Pavel. 2007. "The influence of the strong bi-polarization." In: *Visegrad votes: Parliamentary elections 2005-2006*. Eds. Pavel Šaradín and Eva Bradová. Olomouc: Palacký University, 13-37.
- Šedo, Jakub. 2003. "Role Evropské unie a jejího rozšíření ve volební kampani." In: *Evropská otázka ve volebních kampaních*. Ed. Jakub Šedo. Brno: IIPS, 126-139.
- Strmiska, Maxmilián. 2000. "The Czech Multipartism in the Late 1990s." *Středoevropské politické studie* 2(2), 1-6, www.cepsr.com.
- Strmiska, Maxmilián. 2007. "The Czech Party System: A Few Observations on the Properties and Working Logic of the Czech Party Arrangement." In: *Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrad Group Countries*. Eds. Vít Hloušek and Roman Chytilík. Brno: CDK and ISPO, 107-115.